

ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ: СУТНІСТЬ, ЕВОЛЮЦІЯ, ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ

Шкода М.С. к.е.н., Гичка С.Г. магістр

Київський національний університет технологій та дизайну

Анотація. У статті розглянуто еволюцію теоретичних підходів до сутності поняття економічний ризик. Для обґрунтованого визначення ризику підприємства, визначено його об'єктивно-суб'єктивну структуру. Проаналізовано систему методів оцінки ризиків підприємницької діяльності. Досліджено склад портфелю внутрішніх економічних ризиків підприємства легкої промисловості.

Ключові слова: ризик, внутрішні ризики, метод якісного аналізу, легка промисловість, безпека підприємства.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РИСКИ: СУЩНОСТЬ, ЭВОЛЮЦИЯ, ПОДХОДЫ К КЛАССИФИКАЦИИ

Шкода М.С. к.э.н., доцент, Гычка С.Г. магистр

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Аннотация. В статье рассмотрена эволюция теоретических подходов к сущности понятия экономический риск. Для обоснованного определения риска предприятия, определены его объективно-субъективную структуру. Проанализирована система методов оценки рисков предпринимательской деятельности. Исследован состав портфеля внутренних экономических рисков предприятия легкой промышленности.

Ключевые слова: риск, внутренние риски, метод анализа, легкая промышленность, безопасность предприятия.

ECONOMIC RISK: NATURE, EVOLUTION, APPROACHES TO CLASSIFICATION

M. Shkoda, Gychka S.

Kyiv National University of Technology and Design

Abstract. The article reviews the evolution of theoretical approaches to the essence of the concept of economic risk. To determine a reasonable risk enterprise, defined its objective-subjective structure. The system of risk assessment methods for entrepreneurship. Studied the composition of the portfolio of domestic economic risks of light industry.

Keywords: risk, internal risk method of qualitative analysis, light industry, security companies.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах трансформації ринкової системи в Україні на шляху до євроінтеграції існує багато невизначеностей та перешкод при здійсненні будь-якої підприємницької діяльності, зокрема відсутність прозорості ціноутворення, недосконале регулювання та несформованість необхідної законодавчо-правової бази, зміна природно кліматичних умов та інше.

Важливу роль у господарській діяльності суб'єктів товарних ринків відіграють економічні ризики. Адже багато фундаментальних факторів, зокрема зміна структури виробництва, споживчих доходів, відсоткових ставок, посилення чи послаблення економіки, інфляційні процеси, геополітичні зміни мають значний вплив на формування попиту і пропозиції, а також ринкове ціноутворення. Крім того, постійна нестабільність цих факторів збільшує цінову волатильність на товарних ринках, а також значно ускладнює процеси цінового прогнозування.

За таких умов особливої актуальності набуває поглиблення досліджень економічної сутності ризиків, їх видів та управління у господарській діяльності суб'єктів ринку.

Короткий аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці дослідження економічних ризиків присвячена велика кількість зарубіжних та вітчизняних наукових праць. Так, на особливу увагу заслуговують класичні праці економістів: В. Бакум [1], Т. Божидарнік [2], М. Войнаренко [3], П. Гаврилко [4], Т. Городинський [5], Р. Солоу [6], Б. Твісса [7], Т. Полозова [8] та ін..

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Аналіз останніх досліджень та публікацій дає змогу прийти до висновку, що поза увагою науковців залишаються характеристики внутрішніх економічних ризиків діяльності підприємства, систематизація основних методичних прийомів ідентифікації ймовірних ризиків.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення сутності, еволюції поглядів економічних ризиків, формулювання портфелю внутрішніх економічних ризиків підприємства легкої промисловості.

Основні результати дослідження. Трансформаційні процеси в економіці України обумовлюють виникнення низки нових завдань, що вимагають глибокого осмислення і обґрунтування доцільних шляхів їх вирішення. На сучасному етапі одним із найбільш актуальних завдань є управління ризиками в підприємницькій діяльності, оскільки сьогодні державна політика передбачає активізацію підприємств та підвищення їх конкурентоспроможності при входженні на світові ринки та інтенсифікації євроінтеграційного процесу.

Актуальність ефективного врахування можливих ризиків у підприємницькій діяльності не викликає сумнівів, зважаючи на те, що ризик стає органічною частиною стратегії і тактики економічної політики більшості підприємств легкої промисловості.

Важливим аспектом управління ризиками підприємницької діяльності є розробка відповідного методичного забезпечення, оскільки на більшості підприємств легкої промисловості до питань управління ризиками відносяться здебільшого утилітарно, тобто, сприймають їх як набір функцій: захист інформації, товару, особистих даних, тощо.

В той же час, досвід розвинутих країн свідчить про те, що ефективне управління матеріальними, фінансовими, інформаційними потоками із врахуванням елементу ризику є ключовим фактором досягнення успіху [1].

Незважаючи на те, що проблемі управління ризиками у вітчизняній економічній науці дослідники почали приділяти значну увагу, у промисловому секторі питання управління ризиками залишаються недостатньо розробленими, зокрема, найменш дослідженою залишається сфера аналізу методів оцінки ризиків та управління ними.

Поняття "ризик" має досить тривалу світову історію, але найбільшого поширення його вивчення набуло на початку XIX – в кінці XX століття.

Умови тогочасного суспільного розвитку, що характеризувались поширенням раціонального ставлення особистості до дійсності, значною мірою обумовили використання поняття ризику як засобу коригування людської поведінки за певних обставин в умовах ймовірного виникнення небезпеки. У класичній теорії англійські економісти Міль і Сенсор визначають ризик як математичне очікування втрат, що можуть відбутися в результаті того чи іншого рішення. Згідно цієї теорії, у структурі підприємницького доходу існують дві складові: відсоток як частка на вкладений

капітал та плата за ризик як відшкодування можливого ризику, пов'язаного з підприємницькою діяльністю [2].

Таке вузьконаправлене трактування ризику стало наріжним каменем розбіжностей, що сприяло формуванню неокласичної теорії ризику у 20-30-х рр. ХХ ст. Засновниками цієї теорії були Ф. Найт, А. Маршалл та А. Пігу, котрі вважали, що суб'єкт господарювання, який функціонує в умовах невизначеності, повинен керуватися у своїй діяльності двома критеріями: розміром очікуваного прибутку та величиною його можливих відхилень.

Так, А.Маршалл виокремив дві категорії ризику: підприємницький ризик у конкурентній галузі економіки, до якої відноситься підприємство, зумовлений коливаннями цін і попиту на ринках сировини і готової продукції; особистий ризик, що стосується людини, яка працює з позичковим капіталом [2].

Для обґрунтованого визначення ризику підприємства, потрібно визначити його об'єктивно-суб'єктивну структуру. Об'єктивність прояву ризику полягає в тому, що він відображає реально існуючі в житті явища, процеси, аспекти діяльності і при цьому ризик існує незалежно від того, чи усвідомлюють його наявність. Це зовнішнє середовище для підприємства, до якого необхідно пристосовуватися, що включає економічні, соціальні і політичні умови, що динамічно розвиваються.

Суб'єктивність прояву ризику полягає в тому, що ризик пов'язаний з вибором певних альтернатив, розрахунком вірогідності їх виникнення та можливого результату реалізації [3; 4; 5].

З метою ефективної оцінки ризиків в управлінні підприємством необхідно застосовувати системний підхід.

У загальному вигляді система методів оцінки ризиків підприємницької діяльності ділиться на дві групи:

1. Якісні методи оцінки ризиків дозволяють виявити ризики, що виникають при реалізації управлінського рішення, визначити їх структуру та фактори, що спричиняють їх появу.

При якісній оцінці для встановлення величини ризику необхідно використовувати комбінацію отриманих значень ймовірності та масштабів наслідків їх виникнення.

Методи якісного аналізу можна розділити на чотири групи:

- 1) методи, що базуються на аналізі наявної інформації;
- 2) методи збору нової інформації;
- 3) методи моделювання діяльності організації;
- 4) евристичні методи якісного аналізу [1; 6].

2. Застосування кількісних методів оцінки підприємницьких ризиків базується на основі даних, отриманих при якісній оцінці, тобто, оцінюються тільки ті ризики, які присутні при здійсненні конкретної операції.

Під час кількісного аналізу ризик визначається як відхилення основних числових показників діяльності підприємства від заданого рівня. Кількісне визначення ступеня окремих ризиків дає змогу оцінити можливі наслідки настання ризикових подій, а також розробити систему заходів із їх запобігання.

Основними кількісними методами оцінки ризиків є метод аналогій, метод аналізу чутливості, нормативний метод, аналітичний метод, метод оцінки фінансової стійкості, метод побудови дерева рішень, аналіз доцільності витрат [7; 8].

Серед даних методів найбільш доцільним вважається використання нормативного, аналітичного методів та методу оцінки фінансової стійкості, що дає змогу використовувати основні показники діяльності підприємства та аналізувати їх.

Необхідним є і застосування методу експертних оцінок, що дозволить визначити рівень взаємозв'язку між ризиками та ефективність їх оцінювання. Метод експертних оцінок дозволяє оцінювати ступінь ризику різних видів виробничо-збутової і фінансової діяльності підприємств в умовах дефіциту інформації.

Системне застосування методів оцінки економічних ризиків на підприємстві дає можливість аналізувати ризики його діяльності комплексно, враховуючи якісні і кількісні критерії, і, таким чином служить для якісного і ефективного процесу управління підприємством. На наш погляд, до портфелю внутрішніх економічних ризиків підприємства необхідно віднести:

- майновий ризик;
- кадровий ризик;
- ризик корпоративного управління;
- інформаційний ризик;
- інноваційний ризик;
- комерційний ризик;
- фінансовий ризик;
- ризик відповідальності.

В табл. 1 представлено класифікаційні ознаки та характеристика складових портфелю внутрішніх економічних ризиків підприємства.

Таблиця 1

Склад портфелю внутрішніх економічних ризиків підприємства легкої промисловості

Класифікаційна група	Класифікаційні ознаки ризиків	Характеристика
1.Майновий ризик	Розкрадання майна Втрата корисності об'єктів майна Неефективне використання майна	Пов'язаний із зловживаннями у матеріальній сфері Пов'язаний із низьким технічним станом основних засобів, відсутністю витрат на ремонт та модернізацію, поганим станом зберігання об'єктів товарно-матеріальних цінностей Пов'язаний із низьким рівнем використання виробничих потужностей
2.Кадровий ризик	Плинність кадрів Низький рівень професійної компетенції Наявність професійних захворювань	Виникають втрати, пов'язані із плинністю кадрів; витоку конфіденційної інформації; помилками із-за низької кваліфікації співробітників; помилками, які пов'язані із високим ступенем стомлюваності та монотонності праці; відсутністю наукової організації праці; наявністю професійних захворювань; незацікавленістю результатами роботи; відсутністю професійного та кар'єрного росту тощо

3.Ризик корпоративного управління	Втрата інвестиційної привабливості Неефективний менеджмент	Пов'язаний із втратою потенційного чи фактичного інвестора Пов'язаний із загрозою прийняття хибних управлінських рішень
5.Інноваційний ризик	Неефективність інноваційної діяльності Відсутність інвестора	Пов'язаний з похибками з вибором інвестиційного продукту, помилками у визначенні економічного ефекту та іншими комерційними помилками Пов'язаний із відсутністю або нестачею фінансових ресурсів
6.Комерційний ризик	Завищення витрат Втрата доходів Втрати конкурентоздатності продукції Наявність недобросовісної конкуренції Кредитний ризик	Пов'язані із завищенням витрат у технічній, виробничій та у сфері, обслуговуючій виробництво Пов'язаний із несвоєчасним надходженням виручки від реалізації, наявністю простоїв виробництва, прийняттям хибних управлінських рішень або використанням незаконних та сфальсифікованих операцій, та приховуванням доходів Пов'язаний із низьким технологічним рівнем виробництва Пов'язаний із додатковими зовнішніми перепонами конкурентів Пов'язаний із неефективністю використання кредитних коштів
7.Фінансовий ризик	Несвоєчасність розрахунків Падіння платоспроможності Відволікання оборотних коштів із сфери обігу Загрози сфери оподаткування Ймовірність банкрутства	Пов'язаний із недобросовісністю контрагентів та низькою договірною культурою Пов'язаний із погіршенням фінансових показників Пов'язаний із низьким рівнем або відсутністю планування фінансових потоків та податкової оптимізації, поганою організацією процесів постачання та збуту, наявністю непередбачуваних витрат (штрафів, пені) Пов'язаний із використанням ризикованих схем оподаткування Пов'язаний із погіршенням фінансового стану підприємства
8.Ризик відповідальності	Ймовірність корпоративної відповідальності Ймовірність фінансової відповідальності Ймовірність карної та адміністративної відповідальності	Пов'язаний із невиконанням завдань корпоративної політики Пов'язаний із фінансовою відповідальністю за порушення норм діючого законодавства, в т.ч. податкового Пов'язаний із особистою відповідальністю за порушення норм діючого законодавства

Джерело: побудовано автором на основі [9,10]

Таким чином, щоб захистити фінансово-економічні інтереси підприємства та забезпечити стійкий розвиток бізнесу необхідно своєчасно ідентифікувати можливі внутрішні і зовнішні ризики, та приймати термінові заходи щодо їх ліквідації або зниження тиску.

Висновки та пропозиції. Отже, на основі проаналізованого процесу еволюції наукових підходів до сутності економічних ризиків та впливу їх на економічну безпеку підприємства дає підстави стверджувати, значний обсяг загроз, що потребує урахування під час управління економічною безпекою підприємств вимагає від науковців та практиків пошуку досконаліших методів їх класифікації. На сучасному етапі розвитку вчення про економічний ризик доцільно розглядати як загрозу економічній безпеці підприємництва, що потребує подальших досліджень з метою включення її у єдину класифікацію загроз. У результаті наукового осмислення існуючих підходів виявлено також, що окремі ризики мають особливі характеристики, які вимагають їх віднесення до окремих класів загроз, як-внутрішні. Отже, перспективними подальшими дослідженнями у напрямі удосконалення підходів до класифікації економічних ризиків є вивчення нових типів загроз, уявлення про які формуються унаслідок поглиблення знань в області забезпечення економічної безпеки.

Література: 1. Альгин А.П. Риск и его роль в общественной жизни / А.П. Альгин. – М. : Мысль, 1989. – 187 с. 2. Верес О.М. Ігрове імітаційне моделювання при управлінні підприємством в умовах ризику / О.М. Верес, О.О. Коць // Інформаційні системи та мережі. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2006. – № 561. – С. 76–85. 3. Вітлінський В.В. Комерційний кредитний ризик виробничого підприємства / В.В. Вітлінський, В.І. Скіцько // Актуальні проблеми економіки : науковий економічний журнал. – 2011. – № 7. – С. 106–115. 4. Вітлінський В.В. Концептуальні засади ризикології у фінансовій діяльності / В.В. Вітлінський / Фінанси України. – К. : Преса України, 2003. – № 3. – С. 3–9. 5. Дубров А.М. Моделирование рискованных ситуаций в экономике и бизнесе : [учеб. пособ.] / А.М. Дубров, Б.А. Лагоша, Е.Ю. Хрусталева. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 224 с. 6. Левченко М. О. Формування механізму управління ризиками у зовнішньоекономічній діяльності машинобудівних підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / М. О. Левченко. - Хмельницький, 2013. -20 с. 7. Лук'янова В.В. Економічний ризик : [навч. посібник] / В.В. Лук'янова, Т.В. Головач. – К. : Академвидав, 2007. – 464 с. 8. Набойченко В. Риски как объект социального контроля: теоретико-социологические подходы / В. Набойченко // Управление риском. – 2002. – № 1. – С. 25–29. 9.Ткачук Г.О. Завдання, зміст та склад обліково-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства / Г.О. Ткачук // Обліково-аналітичне забезпечення в умовах управління фінансовоекономічною безпекою підприємства: монографія під ред. проф. Немченка В.В. – Одеса, Фенікс. – 2015. – 360 с. – С. 9-22. 10. Штангрет А.М. Обліково-аналітичне забезпечення процесу гарантування економічної безпеки підприємства / А.М. Штангрет // Наукові записки Української академії друкарства. – 2013. – №2. – С.58-63.